

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Поглиблення інтеграційних процесів в Європі призвело до появи такого феномену, як Європейський союз. Сьогодні ЄС розглядається як форма реалізації ідеї міждержавного співробітництва, яку можна охарактеризувати як інтеграційну та наднаціональну організацію, що змінила міжнародну систему суверенних національних держав.

Серед українських вчених вивченням механізму реалізації норм права ЄС займалися В. І. Муравйов, В. А. Василенко, В. Г. Буткевич, В. Я. Тацій, І. В. Яковюк, В. І. Євінтов, Т. М. Анакіна та інші.

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У Договорі ЄС визначено, що він повинен стати «як ніколи тісним союзом між народами Європи» (ст. 1). Це об'єднання є міжнародно-правовим, оскільки створене шляхом укладання державами міжнародних договорів, що регулюються міжнародним публічним правом; ці договори становлять основу, на якій ґрунтується внутрішнє право Союзу. Його країни-учасниці залишаються суверенними, незважаючи на передачу деяких своїх суверенних повноважень, яка здійснена добровільно та без порушення міжнародного права. Унікальність ЄС полягає в тому, що до його складу входять держави зі специфічними правопорядками. Це, у свою чергу, зумовлює різноманітні підходи до визначення механізму імплементації права ЄС у їх національних правопорядках, а також регулювання колізій, які виникли внаслідок взаємодії таких правопорядків. Виявлено, що правопорядок ЄС донині перебуває в стані розвитку. При цьому вагому роль у визначенні напрямів його розвитку відіграє Суд ЄС, завдяки рішенням якого сформовано підвалини його функціонування та взаємодії з іншими правопорядками [1, с. 406–407].

На відміну від участі держав у міжнародних організаціях, членство у Європейському Союзі веде до обмеження державами-членами своїх суверенних прав, частину яких вони передають ЄС. Передача повноважень ЄС здійснюється на основі конституцій та національних законів. Повноваження, передані з боку держав-членів, які були закріплені в установчих договорах про ЄС. Договори про ЄС (ДЄС) та функціонування ЄС (ДФЄС) [3] визначають межі компетенції Союзу (принцип наділення повноваженнями) та засоби її реалізації (принципи субсидіарності і пропорційності) (ст. 5.1 ДЄС).

Запроваджений на цій основі розподіл компетенції між ЄС та державами-членами передбачає функціонування відповідних механізмів реалізації і дії норм права ЄС на рівні Євросоюзу і держав-членів. Він являє собою сукупність заходів з метою забезпечення дії права ЄС в державах-членах. Головне завдання цього механізму полягає у створенні умов для дії норм права ЄС як у сфері компетенції ЄС, так і у сфері компетенції держав-членів. Способи і об'єм регулювання визначають як ЄС, так і держави-члени залежно від наявної компетенції. Зі свого боку держави-члени створюють для реалізації актів ЄС на своїй території відповідні правові умови. Так, установчі договори про ЄС були ратифіковані державами-членами ЄС згідно з власними процедурами, які застосовуються до звичайних міжнародних договорів. У країнах, які дотримуються мо-

ністичного підходу до співвідношення міжнародного договору і внутрішнього закону для введення положень установчих договорів у внутрішній правопорядок достатньо було ухвалення акту ратифікації. Країни, які дотримуються дуалістичного підходу, виходили з необхідності трансформації положень установчих договорів шляхом ухвалення законів парламентами. Однак Суд ЄС вже на етапі створення ЄС своїми рішеннями зробив вдалу спробу уніфікувати підхід до введення положень права ЄС у внутрішні правопорядки держав-членів. У своєму рішенні у справі 9/65 *San Michel* [1967] ECR 35 він наголосив, що рецепція не має своїм результатом їх трансформацію у внутрішнє право і тому вони мають застосовуватися національними судами не як внутрішнє право, а як право ЄС [8].

Автономний характер права ЄС знаходить свій відбиток у механізмі реалізації його норм у внутрішніх правопорядках держав-членів. Він побудований на основі передачі повноважень ЄС з боку держав-членів. Для нього властивим є також пряма дія норм права ЄС на території держав-членів та верховенство права ЄС стосовно внутрішнього права держав-членів. Перший принцип (прямої дії) має відношення до імплементації, а другий (верховенства права) – до набуття чинності правом співтовариств. По суті, право ЄС являє собою систему норм, що пов'язує всі держави, які завдяки правовому механізму були трансформовані в національні правові системи цих країн [4, с 85–86].

Як установчі договори, так і акти інститутів ЄС можуть містити норми прямої дії. У доктрини міжнародного права під нормами прямої дії розуміють норми, які проникають у внутрішні правопорядки держав без ухвалення спеціальних актів з їх імплементації органами виконавчої або законодавчої влади держав (пряме застосування, *direct applicability*) [9]. Однак в доктрині права ЄС, яка була обґрунтована Судом ЄС, пряма дія означає, що фізичні і юридичні особи держав-членів можуть посилатися на такі норми права ЄС при розгляді справи за їх участі у національних судах (пряма дія, *direct effect*) [10]. Зазначмо, що у праві ЄС застосовуються обидва терміни. Зокрема, у ст. 288 ДФЄС вказується на те, що регламенти мають пряме застосування в усіх державах-членах Євросоюзу. Завдяки практиці Суду ЄС такими, що закріплюють норми прямої дії, визнані також певні положення ДФЄС (ст ст. 23, 25, 28, 31, 39, 43, 49, 56), деяких директив ЄС, міжнародних договорів між ЄС і третіми країнами і міжнародними організаціями, постанов органів асоціацій, ство-

рених Євросоюзом з третіми країнами тощо. Набрання чинності нормами прямої дії (зокрема, закріплених у регламентах ЄС) відбувається від зазначеної дати або, за її відсутності, на двадцятий день після їх опублікування у Офіційному віснику Європейського Співтовариства. Іноді вважається, що юридичними засадами для застосування норм прямої дії в державах-членах Євросоюзу виступають акти державної влади країн-членів про ратифікацію або схвалення установчих договорів про європейські співтовариства, акти про приєднання країн до європейських інтеграційних організацій тощо. У цьому випадку їх розглядають як генеральні трансформаційні акти. Однак на практиці норми прямої дії після свого ухвалення інститутами європейських інтеграційних організацій діють на територіях країн-членів у кожному конкретному випадку автоматично, не вимагаючи санкціонування від національних властей [2, с. 61].

Норми права ЄС, які не мають прямої дії, містяться в установчих договорах, директивах та інших актах інститутів Союзу. Для своєї реалізації вони вимагають додаткових національних правових заходів. Держави самостійно визначають, як реалізувати ці норми. До цих заходів можуть належати ухвалення внутрішніх нормативно-правових актів державами-членами, ухвалення адміністративних заходів, створення системи контролю. Проте, незалежно від методів реалізації норм права ЄС у внутрішньодержавній сфері, ці норми зберігають свою самостійність і форма їх закріплення – договір, постанова, звичай тощо – залишається джерелом права ЄС. Норми права ЄС, на відміну від норм міжнародного права, не функціонують як елементи правової системи держави-члена, не підпорядковуються її принципам і процесуальним нормам [11].

Оскільки реалізація права ЄС здійснюється переважно на території держав-членів, останні мають створити для цього відповідні умови. Внутрішні правопорядки держав-членів мають передбачати спеціальні заходи з гарантування виконання права ЄС.

Для ефективності правового механізму взаємодії ЄС та України важливо сформувати систему правових заходів, які забезпечували б інтеграційні процеси на кожній зі стадій. Така система заходів має включати: по-перше, порівняльно-правове дослідження правових систем ЄС та України, виявлення їх особливостей; по-друге, визначення оптимальних форм гармонізації, уніфікації і відповідних засобів їх здійснення;

по-третє, визначення видів та рівнів гармонізації й уніфікації та сфер і меж їх застосування; по-четверте, виявлення умов здійснення цих процедур; по-п'яте, узгодження термінології, створення словників термінів і понять [5, с. 55].

Таким чином, погоджуючись з вищенаведеними думками науковців, в основі діяльності механізму реалізації права ЄС лежить розподіл компетенції між ЄС та державами-членами, що зумовило його функціонування на рівні Євросоюзу та на рівні держав-членів. Норми права ЄС прямої дії не вимагають для своєї реалізації певної конкретизації або уточнення. Реалізація інших норм здійснюється шляхом правотворчості та правозастосування. Імплементацийний механізм норм права ЄС в Україні є надзвичайно різноманітним та включає низку специфічних процедур, прийомів та засобів. На наш погляд впровадження права ЄС в Україні необхідно проводити шляхом внесення відповідних змін до конституції та законів України, а також прийняття додаткових конституційних законів.

Література:

1. Серета Т. М. Загальнотеоретична характеристика механізму імплементации норм права Європейського Союзу в Україні // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 405–411.
2. Муравйов В. І. Реалізація норм права Європейського Союзу у внутрішніх правопорядках держав-членів // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2013. – № 1068, вип. 2. – С. 58–64.
3. Лісабонські консолідовані договори про Європейський союз і функціонування Європейського союзу. – К. : ІМВ, 2010. – 231 с
4. Карпачова Н. І. Стан дотримання Україною європейських стандартів з прав і свобод людини: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з нагоди 60-річчя Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. – К., 2010. – 194 с
5. Луць Л. Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом // Віче. – 2006. – Вип. 7–8. – С. 54–57.
6. Яковюк І. В. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4. – С. 29–42.
7. Анакіна Т. М. Адаптація законодавства України до *acquis* ЄС у світлі Угоди про асоціацію: основні проблеми та шляхи удосконалення // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк.

міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 157–163.

8. Isaac G. M. Droit general de l'Union europeenne / G. M. Isaac, M. Blanquet. – P., 2012. – 768 p.

9. Constantinesco L. L'applicabilite direct dans le droit de la C. E. E. / L. Constantinesco – P., 1970. – 138 p

10. Compliance and Enforcement of European Community Law / Edited by Versaete J. – The Hague, 1999. – 426 p

11. Case 9/65, San Michel / European Community. – Luxembourg : Court of Justice, 1965. – ECR 35.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого